

GAZİ TÜRKİYAT
G Ü Z / 2 0 2 4
ISSN: 1307-914X
e-ISSN: 2979-9368

YAYIN DEĞERLENDİRME / Reviews

Atf / Citation

KARABACAK, M. (2024). "Pinker, Steven (2021). Dil İçgüdü: Zihin Dili Nasıl Meydana Getirir (çev. Feray İlğün). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları. 544 s. ISBN: 978-605-9521-94-9". *Gazi Türkiyat*, 35: 319-325.

Geliş / Submitted

21.11.2024

Kabul / Accepted

22.12.2024

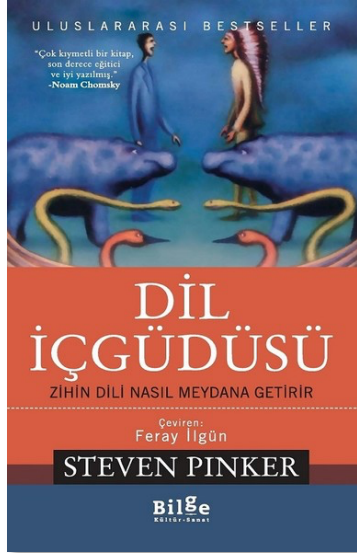
DOI

10.34189/gtd.35.017

DİL İÇGÜDÜSÜ: ZİHİN DİLİ NASIL MEYDANA GETİRİR

Pinker, Steven (2021). Dil İçgüdü: Zihin Dili Nasıl Meydana Getirir (çev. Feray İlğün). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları. 544 s. ISBN: 978-605-9521-94-9

Merve KARABACAK*

İçgüdü, Psikoloji Sözlüğünde "herhangi bir türe özgü doğuştan var olan yetkin ve bir ereğe yönelik örgütlenmiş, özdevimsel etkinlikler bütününe" (Gürün 1991: 70) verilen ad olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram için aynı sözlükte "bireyin doğuştan getirdiği öğrenilmemiş beceriler" (Gürün 1991: 70) ifadesine de yer verilmiştir. *İçgüdü* kavramı bu anlamlarıyla yazıya konu olan eserde esas çerçeveyi oluşturan öge konumunda yer almaktadır.

Steven Pinker tarafından söz konusu kavramı ele alan *The Language Instinct: How the Mind Creates Language* adlı eser 1994 yılında yayımlanmıştır. Eser, *Dil İçgüdü: Zihin Dili Nasıl Meydana Getirir* adıyla Feray İlğün'ün çevirisi ve Bilge Kültür Sanat Yayınları'nın 2018 yılındaki ilk baskısıyla Türkçeye

* Arş. Gör., Başkent Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara/TÜRKİYE.
mervekarabacak@baskent.edu.tr, ORCID: 0009-0009-8074-4627

kazandırılmıştır. Bu eser, Pinker'in dil bilimin yanı sıra nörobilim, antropoloji, psikoloji, biyoloji gibi pek çok bilim dalından yararlanarak yorumladığı dil kavramı hakkındaki ayrıntılı açıklamalarından oluşmaktadır. Eserde, Pinker'in *dilin öğrenilerek edinilmediği, insanın bu yetenekle doğuştan donatıldığı* görüşü içgüdü kavramıyla farklı başlıklar altında Chomsky, Darwin, Sapir, Whorf gibi isimlerin görüşleri üzerinden açıklanmış ve dille ilgili hususlara dair örnekler İngilizce üzerinden verilmiştir.

Eserin içeriğinde, girişte *Önsöz*; devamında *Bir Sanat Edinme İçgüdüğü, Gevezeler, Zihince, Dil Nasıl Çalışır, Sözcükler, Sözcükler, Sözcükler, Sessizliğin Sesleri, Konuşan Kafalar, Babil Kulesi, Yeni Doğan Bebek Cennet'i Tasvir Ediyor, Dil Organları ve Dilbilgisi Genleri, Big Bang, Büyük Patlama, Dil Birlikçileri ve Zihin Tasarımı* adlarında on üç bölüm; son kısımda ise *Notlar, Kaynakça, Terimler Sözlüğü ve Dizin* başlıkları bulunmaktadır.

Bir Sanat Edinme İçgüdüğü adı verilen birinci bölümde, insanoğlunu diğer canlı türlerinden ayıran ve ona seslerin dışarı aktarımı ile birlikte iletişim sağlama imkânı veren dil yeteneğinin dili öğrenme, konuşma ve algılama boyutlarıyla ele alınacağı belirtilmiştir. Yazar, dili tanımlarken klasik tanımları geride bırakarak söz konusu kavramı *içgüdü* terimiyle açıklama yoluna gitmiş ve dilin işleyişini, örümceklerin ağ örmede kullandıkları gibi bir içgüdüye benzetmiştir. Dili bir tür içgüdü olarak tanımlayan Chomsky ve Darwin'den alıntılarının bulunduğu bu bölümde, dilden "çok iyi örgütlenmiş biyolojik bir içgüdü'nün ürünü" olarak bahsedilmiştir. Bu içgüdü'nün farkında olmadan içten gelen doğal bir yetenek olduğunu vurgulayan yazar, Darwin'in sanat edinme içgüdüğü ile dil içgüdüğü arasında bağ kurmuştur. Ayrıca, her insanın zihninde düşüncelerini dile getirmeye yarayan "zihinsel dilbilgisi" bulunduğu ve bütün dillerin dil bilgilerinin "evrensel dilbilgisi" adıyla ortak bir zeminde bulunduğu bahsedilmiştir.

İnsanlık tarihi boyunca coğrafi, kültürel ve ekonomik sebeplerle pek çok keşif yapılmıştır. Coğrafi keşifler sonucu yeni bölgelerden, bu bölgelerde yaşayan yerli insanlardan ve onların konuştukları dillerden haberdar olunmuştur. Konuşuru olmayan kimselerin bir çeşit "gevezelik" olarak gördükleri yerli dillerine dair anekdotların bulunduğu *Gevezeler* adını taşıyan ikinci bölümde, bu dillerin her birinin evrensel bir düzlemde bulunduğu işaret edilmiştir. Karmaşık dilin evrenselliği ile dilin insani bir içgüdü olduğu fikrinin güçlendiğini söyleyen yazar, dilin kültürel bir icat olamayacağını savunmuştur. Karmaşık dilin evrenselliği açıklanırken çocukların dil kullanımı üzerinden *pidgin dillere, kreol dillere, işaret dillerine* değinilmiş ve çocukların öğrenmeden bağımsız, taklit olarak açıklanamayacak bir içgüdü vasıtasıyla dil bilgisi geliştirdiklerinden ve bu dil bilgisini uyguladıklarından söz edilmiştir. Ayrıca *Broca Afazisi, Özel Dil Noksanlık Durumu ve Williams Sendromu* gibi dil bilgisi kullanımını olumsuz etkileyen hastalıklar örnek verilerek beyinde dile ait tanımlanabilir bir bölüm hatta bir dizi özel gen olabileceğinden bahsedilmiştir.

Zihince adı verilen üçüncü bölümde, yazar tarafından *dilin düşünceleri belirlediği, düşüncelerin kelimelere bağlı olduğu* iddiasına karşın kelimeler olmadan da insanın düşünebileceği gösterilmeye çalışılmıştır. İnsan düşünebilen bir varlıktır ve düşüncelerini kendi iradesiyle yönlendirebildiği kadar özgürdür. George Orwell'ın 1984 isimli eserinde "Yeni Dil" kavramıyla anlattığı insan iradesinin sınırlandırılarak kelimelerin anlamlarının yeniden tayini ile her türlü düşünce tarzının imkânsız hâle getirilmesi amacı üzerinden *düşüncenin kelimelere bağlı olduğu* iddiasına değinilmiş, daha sonra bu iddia *düşüncenin dilden farklı olduğu* görüşü ile çürütülmeye çalışılmıştır. Düşüncelerin kelimelere bağlı olduğu iddiasına, Edward Sapir ile Benjamin Lee Whorf'un *determinist dilbilimsel varsayımları* ile Franz Boas ekolünden çıkan *dilsel görecelik* de örnek olarak verilmiştir. Alan Turing'in akıl yürütme mantığından hareketle çalışan makinesinin bir çeşit "zihince" ile sembolik bir simgeleme yöntemi kullandığından yola çıkılarak *zihince*de düşünmenin insan aklı için ne ifade ettiği açıklanmıştır. İnsanların *bir düşünce dilinde düşündüğüne* değinen Pinker, bunu "zihince" vasıtasıyla gerçekleştirdiklerini söylemiştir.

Dil Nasıl Çalışır adını taşıyan dördüncü bölümde; dilin, iletim işlevinin yanı sıra insanı düşünmeye ve aktarılan ifadelerdeki eksik parçaları birleştirmeye sevk ettiğinden bahsedilmiştir. Yazar, iletim işlevini gerçekleştiren dilin ardında iki hüner bulunduğunu dile getirmiştir: 1. İsviçreli dil bilimci Ferdinand de Saussure'ün dile getirdiği ses ve anlam eşleştirme yöntemi olan *göstergenin nedensizliği ilkesi*, 2. Chomsky'nin işaret ettiği Wilhelm von Humbolt'un bir tümcesinde ortaya çıkan *dil sınırlı araçla sınırsız kullanım yapar* ifadesi. Yazara göre bu iki hüner, dil içgüdüünün esasını oluşturmaktadır. Dilin çalışma şeklinin ve sözdizimi kurallarının ele alındığı bu bölümde; dil bilgisinin özel bir kombinasyon sistemine sahip olduğuna, zihinsel sözlük ile zihinsel dil bilgisine, Chomsky'nin *ilkeler ve parametreler teorisine* ve karmaşık düşünceleri belli bir kalıba sokan dil bilgisinin doğuştan insan zihninde var olduğuna değinilmiştir.

Sözcükler, Sözcükler, Sözcükler adlı beşinci bölümde Pinker; sözcüklerle, tümce ve öbek yapılarında olduğu gibi sonsuz yaratımlar oluşturulabileceğini ve sözcüklerin bireysel olarak ezberlenmesinin çok özel bir ustalık gerektirdiğini söyleyerek "zihinsel sözlük"ün zihinsel dil bilgisi kadar önemli olduğunu vurgulamıştır. Sözcüklerin oluşumunu İngilizce bağlamında ele alan yazar, insan dilinin kendine has birleştirici sistemine değinmiş ve biçim bilim tasarımı ile morfem parçacıklarından bir araya gelen sözcüklerin anatomisinden bahsetmiştir. Dil bilgisindeki kural dışı durumlar ile sözcük oluşturma sistemindeki kural dışılığı ele alıp kural dışı yapıların zihinsel sözlüğe nasıl yerleştiğini açıklamıştır. Bu bölümde, *sözcük* kavramının özel bir tanımına da yer verilmiştir: "özel bir anlam için tesadüfen birbirine eklenmiş bir dizi dilsel öge ile zihinsel sözlük diye adlandırdığımız uzun listeden bir öge.". Ayrıca Anna Maria Di Sciullo ve Edwin Williams'ın bu ögeye morfem ve fonem kelimelerinin birleşiminden *listem* adını verdikleri ve listemlerin listesi olan *zihinsel sözlüğün* hafıza kapasitesinin önemi belirtilmiştir. Dahası Laura Ann Petitto'nun üzerine çalıştığı sembol ile anlam

arasındaki bağın rastlantısalılığı konusuna ve Darwin'in zihnimizin dünyadaki nesneleri ve eylemleri bulup sözcüklerle etiketlemek üzere tasarlandığı görüşüne yer verilmiştir. Yazar tarafından, sözcük bilmeyen bebeklerin sözcüklerin doğru anlamını içgüdüsel olarak bulduklarına ve hatalı genellemeleri reddedip uygun bir birleştirme yapabildiklerine dikkat çekilmiştir.

Yazarın *Sessizliğin Sesleri* adını verdiği altıncı bölümde, ses algısının altıncı his gibi düşünülebileceği ve konuşma algısının dil içgüdüünü oluşturan etmenlerden biri olduğu üzerinde durularak konuşmanın kulaktan beyne bilgi iletmenin en hızlı yolu olduğu dile getirilmiştir. Ses birimlerin birleşerek anlamlı birimlere dönüşmesi, bu birimlerin ses dalgasına dönüştürülerek konuşma biçimine getirilmesi ve konuşmanın çözümlenmesi ele alınmış; sesin oluşum safhaları ile günlük konuşmada aldıkları şekiller, sesin oluşumunda görev alan organlar ve bunların gördüğü işlevler bağlamında incelenmiştir. Sesli harfler arasındaki bağı ifade eden *fonetik sembolizme* değinilerek dilin sesli harfleri meydana getirme şekli ve konuşma organlarının aldığı şekle göre sessiz harflerin (sürtüşmeli ses, kapantılı ses, gırtlaksı ses) oluşumu açıklanmıştır. Yazara göre her konuşma sesi, ses dalgalarını şekillendiren hareketler birleşimi olarak tanımlanmış ve bunun konuşma hızına etkisine değinilmiştir. Konuşma organlarına (gırtlak, yumuşak damak, dil kökü, dil gövdesi, dil ucu ve dudaklar), birleştirici görevi gören bu organların hareket şekillerine (sürtüşmeli, kapantılı, sesli) ve biçimlenmelerine (nazallık, gırtlaksılık, dil kökünün gerginliği, dudakların aldığı şekil vs.) değinilerek bir dile ses yapısı özelliği veren *sesbirim envanterinden* bahsedilmiştir. Ayrıca okuma ve telaffuz kurallarından, altıncı hissin konuşmayı yalnızca ses olarak değil aynı zamanda dil olarak algıladığından ve yazı sistemini oluşturan alfabelerin bütün sesleri karşılamadığından söz edilmiştir.

Konuşan Kafalar adlı yedinci bölümde, bir tümceyi anlamak hususu ele alınarak incelenmiştir. Yazar tarafından, bir tümceyi anlamak için tümcenin dil bilgisi bakımından çözümlenmesi ve bağlam çerçevesinde yorumlanması gerektiğinin altı çizilmiştir. Zihinsel bir süreç olan çözümlenmenin nasıl işlediği ayrıntılı şekilde açıklanmış, çözümlenme yapan kişinin verileri birleştirirken zihinsel sözlükteki anlamları ve onları birleştiren kuralları kullandığı dile getirilmiştir. *Zor sorunların kolay, kolay sorunların ise zor olduğu* kuralından hareket eden yapay zekâdan yola çıkılarak bir tümceyi anlama işleminin kolay görünen bir zorluk barındırdığı ifade edilmiştir. İnsan ve bilgisayarın; hafızada tutma, karar verme gibi özellikler bakımından karşılaştırılmasıyla bunların tümce çözümlenme işlemindeki yetkinlikleri değerlendirilmiştir. İnsanların, bilgisayarlar gibi *derinlemesine arama stratejisini* kullanarak tümce çözümlenmede başarılı sonuçlar elde ettikleri belirtilmiştir. Tümce diziliminin çözümlenmeye etkisine, dil bilgisi ile çözümlenmenin aynı şeyler olmadığına, iç içe geçmiş cümlelerin çözümlenmesindeki zorlukta hafıza çeşitlerinin rol oynadığına dikkat çekilmiştir. Çözümlenme yapan kişinin bilgileri zihinsel sözlükten ve zihinsel dil bilgisinden edindiğine değinilerek tümce çözümlenme ile içgüdü arasında bir bağ bulunduğu ifade edilmiştir.

Sekizinci bölümde, bölüme de ad olan *Babil Kulesi* anlatısından yola çıkılarak dünyadaki dillerin evrensel yönlerine dikkat çekilmiştir. Evrensel dil bilgisi incelenirken Chomsky'nin bütün insanların tek bir dil konuştuğu yönündeki iddialarına ve Joseph Greenberg'in diller üzerine yaptığı incelemeler sonucu evrensel kavramlara eriştiğine yer verilmiştir. Dillerin sözcük dağarcıklarının incelenmesiyle elde edilen bilgilerin, evrensel dil bilgisinin altında insani bir içgüdü yattığına işaret ettiği dile getirilmiştir. Dillerin söz dizim, biçim birim ve ses birim kuralları ve ilkeleri bakımından ortak bir plan sunduğu, farklılıkların ise bir dizi tercih listesine dayandığı belirtilmiştir. Yazar diller arasındaki bu farkları, biyolojik türlerin farklılığına benzer biçimde üç süreç hâlinde ele almıştır: 1. *Dönüşüm (dillerin yenilenmesi)*, 2. *Miras (dillerin öğrenme kabiliyeti)*, 3. *Soyutlanma (dillerin önündeki göç engeli ve sosyal engeller)*. Dillerin devamlılığının sağlanmasında dilsel çeşitliliğin dil içgüdüünün sınırlarını ve kapsamını gösterdiği dile getirilmiş, dilin kaybı ile çeşitliliğin de kaybolacağı çıkarımı yapılmıştır.

Adını bir derginin içindeki *Yeni Doğan Bebek Cennet'i Tasvir Ediyor* adlı başlıktan alan dokuzuncu bölümde, dil yetisinin doğuştan var olduğundan ve sonradan anne-babadan edinilmediğinden bahsedilmektedir. Bebeklerin; sözcük üretme sistemlerini geliştirme, heceleme, sözcükleri anlama, dili dil bilgisi bakımından akıcı konuşma gibi aşamalar kaydettikleri belirtilerek dil edinimlerinin hangi yaşta, ne düzeyde olduğu açıklanmıştır. Çocukların beyninin dil bilgisi bakımından gerekli donanımına sahip olduğu ve bu durumun, çocuklara bütün dillere ait genelleme çeşitlerini öğrenme imkânı verdiği dile getirilmiştir. Çocukların, sözcükleri dil bilimsel kategoriler şeklinde kodladığı ve tümce çözümlemede öbeklemeden yararlandığı belirtilmiştir. Ayrıca yaş kriterinin ve kritik dönemlerin dil edinimine etkisi üzerinde durulmuştur.

Dil Organları ve Dilbilgisi Genleri adı verilen onuncu bölümde, dil bilgisi kullanımını ve konuşmayı olumsuz etkileyen birtakım dil bozukluğu sendromu üzerinden dil organları ve dil bilgisi genleri konusu ele alınıp incelenmiştir. Dil bilgisi genlerinin varlığı sorgulanmıştır. Nörobilimden yararlanılarak beyinde dille bağlantılı olan bölgeler ayrıntılarıyla sunulmuş, dille ilgili faaliyetlerin beyin sol yarısı tarafından kontrol edildiğine dair açıklamalara beyin görsel bir şeması vasıtasıyla yer verilmiştir. Dille ilgili bütün bölümlerin aynı alanda birbirine bağlı oldukları, *perisylvian bölge yarığı* boyunca yer alan bölgenin dil organı olarak kabul edilebileceği kaydedilmiştir. Perisylvian bölgede bulunan dil alt-organları tanımlanarak bu bölgede meydana gelecek bir hasarın dil bozukluklarına neden olabileceği, dolayısıyla *Broca Afazisi*, *Wernick Afazisi*, *Salt Sözcük Sağırlığı* gibi hastalıkların ortaya çıkabileceği aktarılmıştır.

Big Bang, Büyük Patlama adını taşıyan on birinci bölümde, insanın dil yetisinin tasarımından ve bu yetinin beyinde özel bir bölümünün bulunduğu bahsedilmiştir. Maymunlara ve şempanzelere dil öğretilebileceği yönündeki iddiaları barındıran çalışmalardan yola çıkılarak insan dilinin hayvanların dilinden çok farklı

olduğu vurgulanmıştır. Dil yetisinin ne zaman başladığını saptamak için başvuru hareket noktası Darwin'in evrim teorisi olmuştur. İnsanın dil yetisinin, şempanzelerin kullandığı sembol sisteminin evrimleşmiş biçimi olamayacağı ve benzerliklerin, bu iki türün evrim teorisindeki gibi birinin diğerinin evrimleşmesiyle açıklanamayacağı dile getirilmiştir. İnsan türünün gelişme seviyelerine göre (*australopithecus afarensis*, *homo habilis*, *homo erecticus*, *neandertaller*, *homo sapiens*) dil yetisinin durumu, ne zaman ve nasıl gelişmiş olabileceği açıklanmıştır. Dil yetisinin, doğal seleksiyon sayesinde uyum sağlama niteliğine sahip olarak gelişmiş olabileceği belirtilmiştir.

Yazarın *Dil Bilirkişileri* adını verdiği on ikinci bölümde, sıradan insan ile bilim insanı açısından sözcüklerin nasıl değerlendirilip kullanıldığından bahsedilmiştir. Sıradan insanların doğru sezgiye sahip dil bilgisi ustaları gibi hareket ettiklerine değinilmiş, bu insanların dil kullanımında hatalar bulan bilim insanları ise "dil bilirkişisi" olarak tanımlanmıştır. Dil bilirkişileri, yazarın oluşturduğu bilirkişi çeşitleri (sözcük gözlemleyiciler, mesleği eğlendirmek olanlar, bilgiler vd.) bağlamında ele alınıp eleştirilmiştir. Eleştiri oklarının hedefinde olmaları; sıradan insanın dilsel kaynaklarını hafife almalarıyla, modern dil bilimin temel bilgilerinden habersiz oluşlarıyla ve standart olmayan lehçeler hakkındaki görüşlerinin bilimsel açıdan yanlışlığıyla açıklanmıştır.

Zihin Tasarımı adı verilen son bölümde, zihnin insan diline karşı duyulan merakı gidermek konusunda yol gösterici bir rol oynadığı dile getirilmiştir. Jerry Fodor'un tümce algılama modülü hakkındaki tanımlamasına -evrensel olarak yapılandırılmış bir insan zihni olduğunun simgesi- yer verilerek dil içgüdüsünün öneminden ve zihin tasarımından bahsedilmiştir. Yazar, evrensel bir insan doğası olduğuna dair fikri reddeden *rölativizm* dil içgüdüsünün varlığının karşıt görüş oluşturduğunu ileri sürmüştür. *Rölativizm* ve *Standart Sosyal Bilimler Modeli (SSBM)*'nden yola çıkılarak insan dilini anlama şeklinin insan doğasını ve zihnini inceleme yöntemini belirlediği ifade edilmiştir. Kalıtım, çevre, algı, öğrenme ve davranış kavramlarının birbirleriyle olan ilişkileri ile insan doğası ve zihni arasındaki etkileşim açıklanmıştır. Yazara göre, öğrenmeyi sağlayan doğuştan bir mekanizma yani dil içgüdüğü gereklidir. Yazar maddeler hâlinde; zihinsel dil mekanizmalarının karmaşık bir tasarımı bulunduğundan, bu mekanizmaların ortak tasarımı olan evrensel dil bilgisinden, bu tasarım olmazsa öğrenmenin gerçekleşmeyeceğinden, bazı öğrenme mekanizmalarının dil için tasarlandığından, *Evrin Psikolojisinin* zihin yapısı üzerine açıklamalar yaparken dile de değindiğinden, insan zihninin evrensel tasarımı gibi dilin de evrensel bir tasarımının bulunduğundan bahsetmiştir. SSBM ile Evrim Psikolojisinin öğrenme eyleminin gerçekleşmesi bakımından farklı görüşler sunduğu, zihin tasarımının dil içgüdüğü gibi evrensellik temelinde ele alınması gerektiği belirtilmiştir. Dil ediniminde çocukların, özdeş tümceler kurmalarına yarayan ve genellemeler yapabilmelerine imkân veren *doğuştan özdeşlik alanı* olan *zihinsel çözümlemeye* değinilmiş ve bu mekanizmanın gerekliliği dile getirilmiştir. Yazar,

insanlar ve kültürler arasındaki karmaşık dilin her yerde var olduğunu ve zihinsel bir tasarım çatısı altında birleştiğini belirterek bölümü sonlandırmıştır.

Sonuç olarak dil içgüdü kavramını pek çok bilim dalından verilerle destekleyerek ele alan bu eser, yayımlandığı tarihin ötesine geçerek insanı iddia edilen görüşler hakkında bir sorgulamaya itmektedir. Eser, günümüz gelişmeleri ile değerlendirilip yeniden yorumlanabilecek bilgiler içermekle birlikte aynı zamanda okurlarına farklı bakış açıları da sunmaktadır.

KAYNAKÇA

GÜRÜN, O. A. (1991). *Psikoloji Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.